

ОСОБЛИВОСТІ ТА АДЕКВАТНІСТЬ САМООЦІНКИ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ЮНАКІВ МІСЬКОЇ ТА СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

Тетяна Круцевич¹, Оксана Марченко¹

¹Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна, o.mar4enko17@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2021-02-69-78>

Анотації

Актуальність. Вивчення самооцінки фізичного розвитку має важливе значення для формування особистості школярів, які проживають у міській та сільській місцевостях і мають суттєві відмінності в характері, особистих потребах, прагненнях, інтересах та здібностях. **Завдання роботи** – зробити порівняльний аналіз і визначити загальний рівень самооцінки фізичного розвитку юнаків старших класів, які проживають у міській та сільській місцевостях. **Методи.** У дослідженні взяли участь 60 юнаків міських і сільських закладів загальної середньої освіти. Для виконання завдань нашого дослідження використано такі методики: аналіз літературних джерел, тест-опитувальник «Самоопис фізичного розвитку», методи математичної статистики. **Результати роботи.** Дослідження самооцінки фізичного розвитку юнаків старших класів, які навчаються в міських та сільських ЗЗСО, показують їх певні розбіжності. Для міських школярів характерний вищий рівень самооцінки фізичного розвитку. Найбільш істотні відмінності між міськими й сільськими підлітками спостерігаємо в самооцінці за шкалою «глобальне фізичне Я», «сила», «витривалість» та «здоров'я». Порівнюючи результати самопису фізичного розвитку з результатами тестування рівня фізичної підготовленості юнаків, можемо констатувати, що в школярів, які проживають у сільській місцевості, самооцінка фізичного розвитку є більш адекватною до власних фізичних здібностей, порівняно з міськими підлітками. **Висновки.** Вивчення відмінностей самооцінки фізичного розвитку та стану здоров'я учнів сільських і міських ЗЗСО дасть змогу скорегувати навчальні програми з фізичного виховання й сформуванню певну стратегію оптимізації рухової активності школярів, які навчаються в сільській та міській місцевості.

Ключові слова: школярі, фізичне «Я», фізичне виховання, фізична культура, юнаки, самооцінка фізичного розвитку.

Татьяна Круцевич, Оксана Марченко. Особенности и адекватность самооценки физического развития юношей городской и сельской местности. Актуальность. Изучение самооценки физического развития имеет важное значение для формирования личности школьников, проживающих в городской и сельской местности и имеют существенные различия в характере, личных потребностях, стремлениях, интересах и способностях. **Задачи работы** – сделать сравнительный анализ и определить общий уровень самооценки физического развития юношей старших классов, проживающих в городской и сельской местности. **Методы.** В исследовании приняли участие 60 юношей городских и сельских учреждений общего среднего образования. Для решения задач нашего исследования использовались такие методики, как анализ литературных источников, тест-опросник «Самоописание физического развития», методы математической статистики. **Результаты работы.** Исследование самооценки физического развития юношей старших классов, обучающихся в городских и сельских школах, показывает определенную разницу между ними. Для городских школьников характерен более высокий уровень самооценки физического развития. Наиболее существенные различия между городскими и сельскими подростками наблюдаются в самооценке глобального физического «Я», силы, выносливости и «здоровья». Сравняя результаты самооценки физического развития с реальными результатам тестирования уровня физической подготовленности юношей, можно констатировать, что у школьников, проживающих в сельской местности, самооценка физического развития является более адекватной, по сравнению с городскими школьниками. **Выводы.** Изучение самооценки физического развития и состояния здоровья учащихся сельских и городских школ может быть полезной при коррекции учебных программ по физическому воспитанию и сформировать определенную стратегию оптимизации двигательной активности школьников, обучающихся в сельской и городской местности.

Ключевые слова: школьники, физическое «Я», физическое воспитание, физическая культура, юноши, самооценка физического развития.

Tetiana Krutsevych, Oksana Marchenko. Features and Adequacy of Physical Development of Urban & Rural Young Male Self-Assessment. Topicality. The study of physical development self-assessment is important for the personality formation of urban and rural pupils having significant differences in character, personal demands, aspirations, interests and abilities. **The Research Tasks** are making a comparative analysis and determine the general level of physical development of urban & rural high schoolchildren's self-assessment. **The Research Methods.** The study involved 60 young men from urban and rural secondary schools. To solve the problems of our study, the following methods were used: analysis of literature sources, test-questionnaire «Self-description of physical development», methods of mathematical statistics. 60 young boys from urban and rural school took part in this research. Correlation analysis of self-description

of subjective indexes of physical development of schoolchildren has been conducted. **The Research Results.** A study of physical development of urban & rural high schoolchildren's self-assessment has revealed some differences. Urban schoolchildren are characterized by a higher level physical development self-assessment. The most significant differences between urban and rural adolescents are observed according to self-assessment on the scale of «global physical self-structure», «strength», «health» and «endurance». Comparing the results of the physical development record with the results of testing the young male physical fitness level, it can be stated that schoolchildren living in rural areas have a more adequate self-assessment of physical development to their own physical abilities compared to urban pupils. **Conclusions.** Studying the differences between the self-assessment of physical development and the rural and urban pupils' health status will help to adjust physical education curricula and form a strategy to optimize physical activity pupils studying in rural and urban areas.

Key words: schoolchildren, physical «self-structure», Physical Education, physical culture, young men, self-assessment of physical development.

Вступ. У період соціально-економічних змін в українському суспільстві в умовах урбанізації, комп'ютеризації, загострення соціальних проблем, важливого значення набувають повноцінний фізичний розвиток дітей необхідність пошуку шляхів оптимізації навчання та виховання підростаючого покоління [26; 29].

Одним із головних напрямів роботи загальноосвітніх навчальних закладів є діяльність, яка спрямована на збереження фізичного й духовного здоров'я дітей. Дбати про фізичне здоров'я, формувати розумові та фізичні якості покликані фізична культура й спорт [25; 26]. Система фізичного виховання має забезпечити кожній дитині повноцінний і гармонійний розвиток її здібностей, а також озброїти педагогів методиками особистісно зорієнтованого виховання. Саме фізичне виховання розглядається сучасною педагогічною й психологічною наукою як особливий вид діяльності, що сприяє вихованню кращих фізичних, моральних, інтелектуальних, психічних якостей і пов'язаний із формуванням цілісної, гармонійної особистості та її здоров'я [28; 29]. Це положення підтверджується дослідженнями Т. Ю. Круцевич [17; 18], Н. В. Москаленко [25; 26], Н. Є. Пангелової [28, 29], І. Р. Бондарь [3].

Особливого значення набувають організація й проведення навчального процесу з фізичного виховання школярів з урахуванням регіону проживання, особливо в сільській місцевості, де присутні соціально-економічні та екологічні умови, які є відмінними від умов проживання в містах [27; 28; 29; 30; 35]. За даними українських учених [15; 27; 28; 29; 31; 33], фізичне виховання в сільській школі має свої специфічні особливості, порівняно із міською школою, які зумовлені слабким розвитком сфери додаткової освіти в задоволенні фізкультурних інтересів і вимог учнів, невеликою кількістю школярів, що є тим фактором, який перешкоджає проведенню повноцінного процесу фізичного виховання. У багатьох сільських школах не організована оздоровча робота, а також не проводиться моніторинг фізичного розвитку учнів, немає чіткої системи в організації самостійних занять [15].

Проблема якості, ефективності й розвитку фізичного виховання для жителів сільської місцевості останнім часом стала надзвичайно актуальною [15]. Важливий той факт, що через безперспективність чисельність сільських шкіл неухильно скорочується. Це позначається на психологічному стані підлітків і відсутності сприятливих умов для формування й розвитку їхньої особистості [8].

Умови сільського та міського соціуму визначають особистісні особливості підлітків. Ті з них, які навчаються в міських і сільських школах, мають суттєві відмінності, що виражаються в темпераменті, характері, в особистих потребах, прагненнях, інтересах і здібностях, а також у ступені самосвідомості [13]. Від рівня розвитку самооцінки залежать спрямованість, можливості, активність та суспільна значущість особистості. Самооцінка виступає стрижнем процесу формування, показником індивідуального рівня розвитку [5]. Одним із факторів впливу на самооцінку підлітків, на нашу думку, є заняття фізичною культурою й спортом. Тому вивчення самооцінки фізичного розвитку відіграє важливе значення для розвитку особистості школярів. Вона створює цілісне уявлення юнаків і дівчат про цілі, зміст, форми та засоби фізичного виховання, що дає змогу критично поставитися до себе й своєї діяльності в минулому, теперішньому та майбутньому часі, виступає одним зі складників потребо-мотиваційної структури особистості [40]. Водночас у вітчизняних наукових працях недостатньо представлені емпіричні дані щодо вивчення й порівняння самооцінки фізичного розвитку школярів сільської та міської місцевості.

Глибинний сенс таких знань полягає, передусім, у проведенні більш ґрунтовних емпіричних досліджень, що визначило мету та завдання нашої роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Проблематика роботи відповідає плану НДР кафедри ТМФВ НУФВСУ у галузі фізичної культури і спорту за темою 3.1

«Удосконалення системи педагогічного контролю фізичної підготовленості дітей, підлітків і молоді в закладах освіти» на 2021–2025 рр.

Мета роботи – дослідити особливості та відмінності самооцінки фізичного розвитку школярів, які навчаються в міських і сільських ЗЗСО.

Для виконання поставлених завдань використано комплекс таких **методів**:

– теоретичні: аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація, теоретичне моделювання проводили з метою узагальнення досвіду науковців, які вивчають самооцінку особистості та сучасні підходи формування мотивації до занять руховою активністю;

– соціологічні – анкетування;

– психологічні: тест-опитувальник «Самоопис фізичного розвитку» за методикою Боченкової;

– загальноприйняті методи математичної статистики з розрахунком середніх арифметичних величин (\bar{x}), середнього квадратичного відхилення (S), розраховували коефіцієнт кореляції рангів Спірмена; усі розрахунки виконували в програмі SPSS 17.0; усі дані обробляли на персональному комп'ютері з використанням пакета стандартних програм (Excel-2007; Statistica – 10.0).

Дослідження проводили на базі спеціалізованої загальноосвітньої школи I–II ступенів № 27 імені Дмитра Іваха м. Хмельницький, Комунального закладу «Полтавська гімназія “Здоров’я” № 14 Полтавської міської ради Полтавської області» та комунального закладу «Козинецький заклад загальної середньої освіти I–III ступенів» Турбівського ОТГ Вінницького району Вінницької області.

У науковому експерименті брали участь школярі (юнаки) 10–11 класів у кількості 60 осіб. Процедура наукових досліджень проводилася відповідно до етичних стандартів відповідального комітету з прав людини за погодженням і письмовою згодою директорів шкіл та батьків респондентів, що підтверджується відповідними документами.

Результати дослідження та дискусія. Як підкреслюють науковці, самооцінка вказує на ступінь розвитку в індивіда відчуття самоповаги, власної цінності й позитивного ставлення до всього того, що входить у сферу його «Я». Тому низька самооцінка припускає неприйняття себе, негативне ставлення до власної особистості [9]. Самооцінка є одним із показників, що покладений в основу мотивації діяльності. Завищена або неадекватна оцінка свого стану може бути фактором, який лімітує самовдосконалення засобами фізичного виховання [6; 23; 24]. Для дослідження самооцінки фізичного розвитку респондентів нами використано тест-опитувальник Є. В. Боченкової «Самоопис фізичного розвитку», який являє собою модифікований варіант методики А. М. Прихожан [4; 23; 24]. За результатами тестування встановлюється десять показників фізичного розвитку: «здоров’я», «координація рухів», «фізична активність», «стрункність тіла», «спортивні здібності», «гнучкість», «витривалість», «зовнішній вигляд», «сила», «глобальне фізичне Я», «самооцінка» та показник загальної самооцінки. Із метою зіставлення результатів самоопису фізичного розвитку за окремими шкалами ми обрали відносні показники. Для цього абсолютні бали переведено у відсоток від максимального бала (% від максимального бала) (за Боченковою) [4]. Отримані результати представлено в табл. 1.

Самооцінка стану здоров’я, реакції організму на несприятливі умови довкілля, перебіг хвороби ґрунтуються на конкретних питаннях, які стосуються наявності або відсутності захворювання протягом року та перенесення хвороби. Так, найвища самооцінка стану здоров’я виявилась у юнаків Козинецького ЗЗСО (92,9 %), нижче оцінили власне здоров’я школярі Хмельницького ЗЗСО й Полтавської гімназії.

Питання, пов’язані з оцінкою фізичних якостей, побудовані інакше. Наприклад, щоб оцінити свою координацію рухів, треба відповісти, наскільки витончені та координовані рухи під час занять руховою активністю, чи впевнено виконує скоординовані дії, чи легко вдається контролювати рухи свого тіла, наскільки легко може виконувати рухи в більшості видів фізичної діяльності [4; 6; 23; 24].

Питання, які належать до визначення індивідуальної фізичної активності, поставлені достатньо конкретно, тому школярі відповідали на них об’єктивно. «Кілька разів на тиждень я виконую фізичні вправи або граю настільки інтенсивно, що в мене помітно прискорюється дихання», «Три або чотири рази на тиждень я виконую вправи або займаюсь іншими видами фізичної активності, від яких у мене помітно прискорюється дихання та які продовжуються, щонайменше, 30 хвилин» тощо. Це є достатньо об’єктивним показником, оскільки респонденти справді займалися фізичними вправами 3–4 рази на тиждень або певними видами спорту.

Щоб оцінити власну координацію рухів, треба відповісти, чи впевнено виконує скоординовані дії, чи легко вдається контролювати рухи свого тіла, наскільки легко може виконувати рухи в більшості видів фізичної діяльності, наскільки витончені та координовані рухи під час занять спортом. Отже, у самоописі координаційних здібностей наявна велика частка суб’єктивізму, яка ґрунтується на ступені розвитку чуттєвого сприйняття адекватності відтворення заданих параметрів рухів. Під час оцінки цих якостей уже реалізується міра диференціації цих проявів у юнаків, які

займаються спортом (табл.1). Так, координацію рухів юнаки, які навчаються в ЗЗСО Козинецького району, оцінили в середньому на 78,1 % від максимального бала. Це є нижчим, ніж самооцінка школярів міста Хмельницький (79,5 %) та міста Полтава (89,5 %).

У юнаків, які навчаються в ЗЗСО Козинецького району, найвищий показник відзначено за шкалою «сила» – 88,7 % (від максимального показника) та «здоров'я» – 92,9 %. Найбільш низький показник самоопису фізичного розвитку за шкалою «зовнішній вигляд» (73,6 %) і «стрункість тіла» (74,7 %) (від максимального показника). У юнаків ЗЗСО № 27 м. Хмельницький виявлена тенденція до низької самооцінки таких показників фізичного розвитку, як «здоров'я» (72,7 %), «спортивні здібності» (79,2 %) і «витривалість» (76,02 %). А от за шкалами: «глобальне фізичне «Я» (89,7 %) та «зовнішній вигляд» (86,0 %) самооцінка є вищою. Полтавські респонденти під час самоопису фізичного розвитку й стану здоров'я показали високі результати за шкалами «здоров'я» (85,4 %), «фізична активність» (88,1 %), «координація рухів» (86,5 %) та «зовнішній вигляд» (88,1 %).

Таблиця 1

**Середнє значення показників опитувальника «Самоопис фізичного розвитку»,
(юнаки, 16–17 років), (% від максимального бала), (n = 60)**

ЗЗСО	Здоров'я (48)	Координація рухів (36)	Фізична активність (36)	Стрункість тіла (36)	Спортивні здібності (36)	Глобальне фізичне Я (36)	Зовнішній вигляд (36)	Сила (36)	Гнучкість (36)	Витривалість (36)	Самооцінка (48)
Козинецький ЗЗСО, (n=20)	92,9	78,1	88,0	86,9	74,7	86,1	73,6	88,7	62,0	76,02	78,6
ЗЗСО № 27, м. Хмельницький, (n=20)	82,7	79,5	76,3	84,0	80,4	89,7	86,0	83,2	73,6	74,6	96,8
Полтавська гімназія «Здоров'я» № 14 (n = 20)	85,4	86,5	81,3	76,6	86,0	87,5	88,1	80,8	78,9	79,8	87,5

Недооціненими для респондентів, які навчаються в Козинецькому районі, виявилися «витривалість» (76,02 %) та «гнучкість» (62,0 %). Нижчою була самооцінка здоров'я юнаків ЗЗСО № 27 м. Хмельницький. Проте власні спортивні здібності вони оцінили вищим балом (89,2 %).

У процесі занять фізичною культурою й спортом юнакам доводиться постійно порівнювати свої дії з певним еталоном, що допомагає розвивати адекватність сприйняття власних спортивних здібностей [8; 10; 38; 40]. Тобто зниження балів самооцінки не свідчить про погіршення фізичних якостей, а вказує на підвищення розуміння потреби до прояву фізичних якостей і критичної оцінки фізичного «Я».

Власний зовнішній вигляд юнаків ЗЗСО № 27, м. Хмельницький здебільшого задовольняє (86,0 %). Проте думка про власну привабливість старшокласників Козинецького ЗЗСО є нижчою та становить 76 % від максимального бала. Стосовно показника за шкалою «сила» різниця самооцінки силових можливостей виявилася на користь юнаків Козинецького ЗЗСО.

Загалом, за даними науковців, маскулінні (чоловічі) якості більш притаманні юнакам та чоловікам сільської місцевості, ніж тим, хто проживає в місті [22]. Цей факт учені пов'язують із тим, що в сільській місцевості більшою мірою підтримується й упроваджується в навчання та виховання статево-рольовий підхід [7; 23]. Тому юнаки, які проживають у сільській місцевості, прагнуть розвивати в собі маскулінні риси і якості характеру. Відтак дещо завищений бал (88,7 %) за шкалою «силові здібності», можливо, і є результатом більшого фізичного навантаження в побуті юнаків, які проживають у сільській місцевості. Цей показник явно перевищує результати самоопису силових здібностей у старшокласників ЗЗСО № 27, м. Хмельницький (83,2 %) та в юнаків Полтавської гімназії «Здоров'я» № 14 (80,8 %).

Оцінка глобального фізичного «Я» являє собою узагальнене сприйняття власних фізичних здібностей, зовнішнього вигляду й задоволеності ними. Найвища задоволеність своїми фізичними даними була в групі юнаків ЗЗСО № 27 м. Хмельницький (35,5 бала), найменша – у групі юнаків Козинецького ЗЗСО (27,1 бала), тобто вони критичніше себе оцінюють, що є стимулом до самовдосконалення. У групі юнаків Полтавської гімназії «Здоров'я» № 14 загалом задоволені своїми фізичними даними (30,2 бала). Незважаючи на те, що юнаки Хмельницького мають найнижчі показ-

ники самопису фізичного «Я» за шкалами «спортивні здібності» (79,2 %) та «фізична активність» (79,5 %), самооцінка глобального фізичного «Я» в них висока (89,7 % від максимального бала). Загальний рівень самопису фізичного розвитку та стану здоров'я виявився вищим у юнаків ЗЗСО № 27 м. Хмельницький та становить у середньому 89,2 % від максимального бала, що вважається дещо завищеним. Більш реальним загальний рівень самопису фізичного розвитку й стану здоров'я виявився в юнаків Козинецького ЗЗСО і становить у середньому 74,1 % від максимального бала.

Науковці стверджують, що переоцінка власних фізичних якостей та рис характеру може трактуватися як прагнення підлітків мати в собі такі якості й риси характеру. Згідно з отриманими результатами, вивчено окремі характеристики особистості юнаків, які мають для них певну цінність. Серед таких у тих із них, які проживають та навчаються в місті Хмельницький, можна виокремити «координацію рухів», «фізичну активність», «силу». Недооціненими у юнаків, котрі займаються в Полтавській гімназії «Здоров'я», щодо самооцінки інших якостей виявилися «витривалість», «гнучкість», «сила». Для старшокласників Козинецького району недооцінено «координацію рухів», «спортивні здібності» й «гнучкість».

Дослідивши показники самопису окремих фізичних якостей юнаків старших класів, які навчаються в сільській та міській місцевостях, на наступному етапі дослідження ми визначили загальний рівень самооцінки фізичного розвитку респондентів (табл. 2). Юнаки, які навчаються в ЗЗСО № 27 м. Хмельницький, здебільшого мають завищену (28 %) і високу (51 %) загальну самооцінку фізичного розвитку та рівня здоров'я. Старшокласників із низьким рівнем загальної самооцінки фізичного розвитку серед них не виявлено. У юнаків Полтавської гімназії у своїй більшості рівень загальної самооцінки виявився високим (65 %), завищену самооцінку мають 10 %, респондентів із заниженою самооцінкою серед них не виявлено.

Таблиця 2

**Загальний рівень самооцінки фізичного розвитку
(юнаки, 16–17 років) (n = 60), %**

Рівень самооцінки	Козинецький ЗЗСО, (n=20)	ЗЗСО № 27 м. Хмельницький, (n=20)	Полтавська гімназія «Здоров'я» № 14 (n = 20)
Завищена	0	28,0	10,0
Висока	15,0	51,0	65,0
Середня	76,4	21,0	25,0
Низька	8,6	0,0	0,0

У юнаків, які навчаються в Козинецькому ЗЗСО, рівень загальної самооцінки фізичного розвитку виявився нижчим, ніж у респондентів Хмельницького й Полтави. Найбільша кількість старшокласників Козинецького району має середній рівень загальної самооцінки фізичного «Я» (76,4 %), високий рівень загальної самооцінки отримали 15 % респондентів, низький – 8,6 %.

Адекватна самооцінка дає змогу людям усвідомити свої бажання, оцінку власних можливостей, здійснення певних кроків та прийняття рішень. Адекватність самооцінки фізичного розвитку юнаків сільської й міської місцевостей ми визначали порівнянням результатів самопису з результатами рухових тестів згідно зі шкільною програмою – на швидкість, витривалість, координацію, гнучкість та силу. Результати рухових тестів оцінено за 12-бальною шкалою й для зручності зіставлення результатів дослідження – переведені у відсоток від максимального бала. Отримані показники свідчать про невідповідність самооцінки фізичного розвитку реальним результатам (табл. 3). Старшокласники Козинецького ЗЗСО загалом адекватно оцінюють власні досягнення в рухових тестах на силу, витривалість, гнучкість (від низького до середнього рівня). Їх загальна фактична оцінка та самооцінка збігаються (84–85 %). Вони дещо переоцінюють рівень розвитку витривалості й гнучкості.

Порівнюючи результати самопису фізичного розвитку з даними тестування рівня фізичної підготовленості юнаків, можемо констатувати, що за 10 шкалами показників розвитку фізичних якостей у школярів Козинецького ЗЗСО самооцінка є більш адекватною до власних фізичних здібностей. Але вона дещо занижена за показниками «координація», «витривалість», «загальна самооцінка».

Юнаки м. Хмельницький та м. Полтава певним чином переоцінюють власні фізичні здібності в координації на 36 %, у силі – на 37 %, у гнучкості – на 25 %, у витривалості – лише на 14 %.

Аналізуючи результати нашого дослідження, ми припускаємо, що завищений рівень самооцінки фізичного розвитку в юнаків ЗЗСО № 27 м. Хмельницький і занижений – у юнаків Козинецького ЗЗСО свідчить про недостатній контроль вчителя фізичної культури за рівнем фізичної підготовленості школярів та низьким рівнем самоконтролю фізичної підготовленості самих респондентів.

**Порівняння фактичної оцінки та самооцінки фізичного розвитку
школярів, (юнаки, 16–17 років), (n = 60), %**

ЗЗСО	Координація		Сила		Гнучкість		Витривалість		Загальна оцінка	
	фактична	самооцінка	фактична	самооцінка	фактична	самооцінка	фактична	самооцінка	фактична	самооцінка
Козинецький ЗЗСО, (n=20)	80	78,1	80	87	60	62	90	76,02	86	78,6
ЗЗСО № 27, м. Хмель- ницький, (n=20)	58	79,5	60	83,2	50	73,6	60	73,6	76	96,8
Полтавська гімназія «Здоров'я» № 14 (n = 20)	60	82	60	77	60	72	78	88	60	83

Фізичне виховання школярів у сільській і міській місцевості є цікавим об'єктом наукового дослідження. Проте наукових праць стосовно згаданої теми в галузі фізичної культури й спорту на сьогодні існує невелика кількість [8; 9; 10; 11; 13; 15; 19; 27]. Професор Н. Є. Пангелова, досліджуючи фізичне виховання школярів сільських та міських шкіл, слушно зауважує, що особливості фізичного виховання в сільській школі, зумовлені доцільністю застосування соціально-педагогічного підходу до проблеми оптимізації функціонування цілісної системи фізичного виховання та оздоровлення школярів у сільському соціумі. Такий підхід заснований на положенні про те, що здоров'я дитини, розвиток її організму багато у чому залежать від середовища, у якому вона проживає [29]. Із позиції екологічного, оздоровчого та психоемоційного комфорту життєзабезпечення людини, сільське соціально-природне середовище відрізняється від міського. Щодо збереження та зміцнення здоров'я людини, на думку Н. Є. Пангелової та В. Ю. Рубана, сільське середовище має низку беззаперечних переваг, з одного боку, а з іншого – суттєвих недоліків. Перевагами сільської школи є більш сприятливі екологічні умови, порівняно з міськими навчальними закладами [27]. Позитивним фактором учені вважають сільське соціально-природне середовище, яке забезпечує життя в безпосередній близькості до природи, що дає змогу нівелювати стреси й нервові перевантаження; спосіб життя, що пов'язаний із підвищеною руховою активністю; віддаленість від транспортної завантаженості, агресивної реклами міст; більш спокійний темп і ритм життя; широке використання оздоровчих сил природи; невелика наповнюваність класів та ін. [27; 28; 29; 30]. Але, з іншого боку, учені з'ясували, що сільське соціальне середовище має й несприятливі для здоров'я людини фактори. Серед них – мала наповнюваність учнів у класах, слабка спортивно-матеріальна база малокомплектних шкіл або взагалі відсутність спортивних залів, обмаль спортивного устаткування, інвентарю. Відсутність або мала кількість дитячо-юнацьких спортивних шкіл не дає можливості повною мірою реалізувати завдання фізичного виховання учнівської молоді в малокомплектних школах [15].

Фізичний стан школярів залежно від місця проживання, соціальних умов перебуває в центрі уваги дослідників. При цьому як вітчизняні, так і зарубіжні фахівці отримують доволі суперечливі результати [29]. Так, дані досліджень Т. В. Сидорчук та [33] свідчать про те, що сільські діти, у яких рухова активність є більшою, володіють вищим рівнем фізичної працездатності, порівняно з міськими [33]. Детальний аналіз багатьох аспектів організованої рухової активності школярів із сільської й міської місцевостей виконав у своїх працях В. І. Гордійчук, котрий порівнював показники здоров'я, фізичної підготовленості та мотивацію до занять у відповідних контингентів учнів [9; 10; 11].

За даними В. Е. Куделко [19], у сільській місцевості складна ситуація з фізкультурно-спортивними кадрами. Тут працює лише 7,3 % тренерів-викладачів країни. У середньому в Україні на 83 учні сільської спортивної школи працює лише один тренер-викладач. Для порівняння, у містах України на одного тренера припадає 39 вихованців ДЮСШ [19]. За словами автора, викликає занепокоєння низький рівень охоплення сільських дітей заняттями в спортивних школах. Цей показник сьогодні становить 5,4 % від загальної чисельності сільської учнівської молоді, що вдвічі менше в середньому по країні. Одна неповнокомплектна школа припадає на 280 сіл і селищ. Лише в 590 селах (2 %) є відділення або навчальні групи дитячої юнацької спортивної школи (ДЮСШ). Із 10 тис. наявних в Україні спортивних клубів різної організаційно-правової форми понад тисяча припадає на сільську місцевість. Усіма видами фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи охоплено лише 9,5 % сільського населення. До занять спортом здебільшого нерегулярно залучений лише кожен сотий мешканець села [15; 19].

Загалом, старший шкільний вік (15–16 років) – період завершення зростання організму й окремих частин, збільшення функціональних резервів, завершується гармонійна перебудова, пов'язана зі статевим дозріванням, центральна нервова система стає більш урівноважена. Юнаки цього віку виявляють бажання відвідувати тренажерний зал для покращення зовнішнього вигляду, збільшення м'язової маси, поліпшення фізичної підготовленості, функціонального стану багатьох фізичних систем. Природний вплив рухових якостей на фізичний розвиток є фізіологічним, обумовленим і найбільш важливим чинником оптимального протікання фізіологічних функцій організму.

На нашу думку, рівень рухової активності в шкільному віці значною мірою зумовлений не лише віковою потребою в ній, а також і організацією фізичного виховання в школі, залученням підлітків до організованих і самостійних занять у позанавчальний час, тим самим допомагаючи формуванню адекватної самооцінки фізичного розвитку підлітків. Як уже зазначено, фізичне виховання в сільській школі має свої специфічні особливості, порівняно із міською, зумовлено недостатнім розвитком сфери додаткової освіти в задоволенні фізкультурних інтересів і вимог учнів, невеликою кількістю дітей, що є тим фактором, який перешкоджає проведенню повноцінного процесу фізичного виховання.

Ураховуючи результати нашого дослідження, думки провідних вітчизняних науковців, аналіз методичної літератури із зазначеної проблематики задля підвищення рівня самооцінки фізичних якостей і фізичного здоров'я в юнаків, які навчаються в сільській місцевості, потрібно:

- по-перше, учителю фізичної культури за допомогою загальнодоступних тестів визначити рівень фізичної підготовленості й фізичного розвитку учнів;
- по-друге, у кожного учня ті фізичні якості, котрі потребують удосконалення;
- по-третє, скласти індивідуальний план (або індивідуальну програму) для самостійних занять фізичними вправами для школярів, які потребують додаткових занять, і здійснювати постійний контроль за виконанням таких завдань. Особливу увагу потрібно звернути на ведення щоденника самоконтролю учнями, які займаються самостійно. Це допоможе вчителю фізичної культури контролювати виконання завдань, а учням – підвищити самооцінку фізичного розвитку та її адекватність.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вивчення властивостей самооцінки, її адекватності, структури й функцій образу «фізичного «Я» становить не лише теоретичний, але й практичний інтерес у зв'язку з формуванням цінностей фізичної культури та здорового способу життя школярів-старшокласників, котрі навчаються в сільських і міських ЗЗСО.

Аналіз літературних джерел засвідчив, що характерною особливістю ЗЗСО в сільській місцевості є те, що за відсутності будь-яких інших осередків культури малокомплектна школа стає єдиним закладом, який організовує навчально-виховний процес для учнів сільської місцевості. Результати дослідження свідчать, що на самооцінку фізичного розвитку впливає суб'єктивний фактор, і водночас зовнішні фактори, пов'язані з місцем проживання, модою на зовнішній вигляд, фігуру, одяг, фізичні якості, заняття видами рухової активності.

Найбільш суттєві відмінності між міськими й сільськими школярами старших класів простежено в самоописі сили, рухової активності, стрункості, зовнішнього вигляду та здоров'я. Для міських школярів характерні високий і завищений рівні самооцінки фізичних якостей і зовнішності, що не сприяє досягненню внутрішньої узгодженості особистості та не є джерелом очікувань. Натомість, сільські юнаки мають більш адекватний рівень самооцінки фізичних якостей, що є позитивним у досягненні власних цілей і в спілкуванні з однолітками.

Подальші наші дослідження стосуватимуться вивчення гендерних особливостей самооцінки школярів міської й сільської місцевостей та порівняння отриманих результатів дослідження з об'єктивними показниками розвитку фізичних якостей респондентів.

Джерела та література

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание: пер. с англ. Москва: Прогрес, 1986. 421с.
2. Белобрыкина О. А. Психологические условия и факторы развития самооценки личности на ранних этапах онто и социогенеза: дис. ... канд. психол. наук. Новосибирск, 2011. 368 с.
3. Боднар І. Р. Теоретико-методичні основи інтегративного фізичного виховання школярів 1–3 груп здоров'я: [дисертація]. Львів: Львів. держ. ун-т фіз. культури; 2014. 400 с.
4. Боченкова Е. В. Самоописание физического развития: опросник: метод. пособие. Краснодар: КГАФК, 2000. 26 с.
5. Бороздина, Л. В. Самооценка в разных возрастных группах: от подростков до престарелых. Москва: ООО «Проект-Ф», 2009. 204 с.
6. Варій М. Й. Загальна психологія: [підруч. для студентів ВНЗ]. 3 вид. Київ: Центр учб. літ., 2009. 1007 с.
7. Божович Л. И. Проблемы формирования личности. Москва: Ин-т физ. восп., 2000.
8. Гольберт Є. В., Толстих ЛР. Особливості самооцінки підлітків, що навчаються в сільській і міській школах. *Психологія і Психотехніка*. 2018. № 1. С. 13–22.

9. Гордійчук В. І. Ставлення сільських та міських учнів середніх та старших класів до занять фізичними вправами. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2010. № 3. С. 36–40.
10. Гордійчук В. І., Чижик В. В. Факультативні заняття з фізичної культури для учнів 5–9 класів сільських шкіл: метод, посіб. для вчителів загальноосвітніх шкіл та тренерів. Луцьк: Твердиня, 2012. 35 с.
11. Гордійчук В. Відношення до навчального процесу, самооцінка успішності, стомлення та його причини у процесі навчання сільських та міських школярів. *Молода спортивна наука*. 2010. V. 2. Р. 56–60.
12. Гордеева Т. О. Мотивация достижения: теории, исследования, проблемы. Современная психология мотивации/под ред. Д. А. Леонтьева. Москва: Смысл, 2002. 45 с.
13. Драндров Г. Л., Драндров Д. А., Сюкиев Д. Н., Богослова Е. Г. Особенности развития Я-концепции у сельских и городских школьников. *Современные проблемы науки и образования*. 2016. № 3. URL: <https://www.science-education.ru>.
14. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы: учеб. пособие. Санкт-Петербург: Питер, 2004. 508 с.
15. Костюк Ю. С. Сучасні підходи щодо модернізації уроків фізичної культури учнів основної малокомплектної школи, які проживають в сільській місцевості. URL: <http://eprints.zu.edu.ua>
16. Кон И. С. В поисках себя: личность и ее самосознание. Москва: Политиздат, 1984. 335 с.
17. Круцевич Т. Ю., Марченко О. Ю. Структура моделі ціннісних орієнтирів індивідуальної фізичної культури школярів різних вікових груп. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2018. № 5 (67). С. 5–10.
18. Круцевич Т. Ю. (редактор). Теорія і методика фізичного виховання. Київ: Олімп. літ., 2017. Т. 1. 358 с.
19. Куделко В. Е. Организация и технология управления физической культурой и спортом у системы районного территориально-административного утворення. Харьков: Вид-во Харк. держ. академії фіз. культури, 2005. 20 с.
20. Курбанова З. С. Психологические основы формирования самооценки подростка: монография/Федеральное гос. бюджетное образовательное учреждение высш. проф. образования «Российская правовая акад. Министерства юстиции Российской Федерации», Северо-Кавказский (г. Махачкала) филиал. Москва, 2011. 215 с.
21. Левандовська Л. Основи та критерії оптимального нормування рухової активності школярів старших класів. *Фіз. виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: зб. наук. праць. 2013. № 1(21). С. 181–185.
22. Марченко О. Ю., Холодова О. С., Заєць К. Особливості самооцінки рівня фізичного розвитку юнаків і дівчат різних вікових груп. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*: зб. наук. праць. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2021. Вип. 1 129 (21). С. 79–86.
23. Марченко О. Ю. Самооценка физического развития школьников в контексте гендерного аспекта. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*: зб. наук. праць/Тимошенко О. (редактор). Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 11(105). С. 79–86.
24. Марченко О. Ю. Теоретико-методологічні основи гендерного підходу до формування аксіологічної значущості фізичної культури школярів: монографія. Переяслав-Хмельницький: Домбровська Я. М., 2018. 292 с.
25. Москаленко Н., Єлісеєва Д. Вплив самостійних занять фізичним вихованням на фізичний стан старшокласників. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2017. № 1. С. 197–202.
26. Москаленко Н. В. Інноваційна діяльність у фізичному вихованні загальноосвітніх навчальних закладів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2015. № 4. С. 35–48.
27. Пангелова Н. Є., Рубан В. Ю. Фізичний стан і рухова активність учнів початкових класів сільської загальноосвітньої школи. *Молодий вчений*. 2018. № 4.2 (56.2). Квітень.
28. Пангелова Н. Є. Формування гармонійно-розвинутої особистості дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання. Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О. М., 2013. 432 с.
29. Пангелова Н., Рубан В. Фактори, які впливають на організацію фізичного виховання молодших школярів у міській та сільській місцевості. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2016. № 1. С. 211–214.
30. Пахальчук Н. О. Організація фізичного виховання молодших школярів у сільській школі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2012. № 2(20). С. 303–310.
31. Потужний О. В. Формування у дітей старшого дошкільного віку позитивного ставлення до занять фізичною культурою в умовах села: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08; Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький держ. педагогічний ун-т ім. Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2006. 235 с.
32. Самойленко С. Б. Особливості впровадження особистісно-орієнтоване навчання в процесі фізичного виховання школярів на сучасному етапі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного ун-ту*. 2012. Вип. 102. Т. 1. С. 29–33.
33. Сидорчук Т., Решетилова В., Анастасьева З., Корабльов К. Аналіз показників фізичної підготовленості та здоров'я дітей 7 років, які мешкають в різних соціально-економічних і екологічних умовах. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2014. № 2. С. 151–155.
34. Хахуля В. М. Підвищення ефективності системи фізичного виховання дітей середнього шкільного віку сільських шкіл. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Чернігів, 2011. Вип. 86. Т. 1. С. 201–204.
35. Цюпак Ю. Вплив просвітницької та пропагандистської роботи на рухову активність молодших школярів сільських шкіл. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: зб. наук. праць. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Т. 2. 312 с.

36. Andrii Sitovskiy, Borys Maksymchuk, Vasyl Kuzmenko, Yuliya Nosko, Zoryana Korytko, Olga Bahinska, Oksana Marchenko. Differentiated approach to physical education of adolescents with different speed of biological development. *Journal of Physical Education and Sport* ® (JPES). Vol. 19 (3). Art 222. P. 1532–1543, 2019 online ISSN: 2247–806X; p-ISSN: 2247–8051; ISSN – L = 2247–8051 © JPES
37. Tetiana Krutsevich, Natalia Panhelova, Kuznetsova larysa, Marchenko Oksana, Sergii Trachuk, Mariia Panhelova, Boris Panhelov. Effect of motion games on the psychoemotional state of children with intellectual disabilities. *Journal of Physical Education and Sport* ® (JPES). Vol. 20 (2). Art 123. P. 862–869, 2020 online ISSN: 2247–806X; p-ISSN: 2247–8051; ISSN – L = 2247–8051 © JPES
38. Erikson EN. *Childhood and Sosity*. New-York: Norton; 1963. 156 p.
39. <http://www.gimn3.edu.mk.ua>

References

1. Berns, R. (1986). *Razvitije Ja-koncepcji i vospitanije [Self-identity concept and education]: per. s anghl.* Moskva: Proghres, 421.
2. Belobrykina, O. A. (2011). *Psyhologichieskije uslovija i faktory razvitija samoocenki lichnosti na rannikh etapakh onto i sociogheneza [Psychological conditions and factors of the individual self-esteem development in the early stages of ontogeny and sociogenesis]: dys. kand. psyhkol. nauk.* Novosybirsk, 368.
3. Bodnar, I. R. (2014). *Teoretyko-metodychni osnovy integhratyvnogho fizychnogho vykhovannja shkolariv 1–3 ghrup zdorov'ja [Theoretical and methodological bases of integrative physical education for schoolchildren of 1-3 health groups]: disertacija.* Ljviv: Derzh. un-t fiz. Kuljтуры, 400.
4. Bochenkova E. V. (2000). *Samoopysanie fizycheskogho razvitija: oprosnik [Self-description of physique: questionnaire]: met. posobije.* Krasnodar: KGhAFK, 26.
5. Borozdyna, L. V. (2009). *Samoocenka v raznykh vozrastnykh ghruppakh: ot podrostkov do prestarielykh [Self-esteem in different age groups: from adolescents to the elderly].* Moskva: OOO Proekt–F, 204.
6. Varii, M. J. (2009). *Zagalna psyhologhija [General Psychology]: pidruchnyk dlja studentiv VNZ.* Kyiv: Centr uchbovoi literatury, 1007.
7. Bozhovych, L. Y. (2000). *Problemy formirovanija lichnosti [The personality formation issues].* Moskva: Yn-t.
8. Gholbert, Je. V., Tolstykh, L. R. (2018). *Osoblyvosti samoocinky pidlitkiv, shho navchajutjsja v siljskij i misjkij shkolakh [Self-esteem features of adolescents studying in rural and urban schools].* *Psyhologhija i Psyhotekhnyka*, 1, 13–22.
9. Ghordiichuk, V. I. (2010). *Stavlennia silslykykh ta miskykh uchniv sereznikh ta starshykh klasiv do zaniat fizychnymy vpravamy [The attitude of rural and urban middle and high school pupils to PE].* *Slobozhanskyj naukovo-sportyvnyj visnyk*, 3, 36–40.
10. Ghordiichuk, V. I., Chyzhyk, V. V. (2012). *Fakultatyvni zaniattia z fizychnoji kuljтуры dla uchniv 5–9 klasiv silslykykh shkil [Optional PE classes for 5–9 form pupils of rural schools]: metod, posib. dlja vchyteliv zaghaljnoosvitnikh shkil ta treneriv.* Luck, Tverdynia, 35.
11. Ghordiichuk, V. (2010). *Vidnoshennia do navchalnogho procesu, samoocinka uspishnosti, stomlennia ta jogho prychny u procesi navchannia silslykykh ta miskykh shkolariv [Attitude to the educational process, self-assessment of success, fatigue and its causes in the learning process of rural and urban pupils].* *Moloda sportyvna nauka*, 2, 56–60.
12. Ghordieieva, T. O. (2002). *Motyvacija dostyzhennia: teorii, issliedovanija, problemi [Achievement motivation: theories, research, issues].* *Sovriemennaja psyhologhija motyvacji / pod red. D.A. Leontj'eva.* Moskva: Smysl, 45.
13. Drandrov Gh. L., Drandrov, D. A., Siukiev D. N., Bohoslova, E. H. (2016). *Osobiennosti razvitija Ja–koncepcii u selskikh i gorodskikh shkolnikov [Self-identity concept features of rural and urban schoolchildren].* *Sovruemuennye problemy nauki i obrazovanija*, 3. URL: <https://www.science-education.ru>.
14. Ilin, E. P. (2004). *Motyvacija i motyvy [Motivation and motives]: ucheb. posob.* Sankt-Peterburgh: Piter, 508.
15. Kostyuk Ju. S. *Suchasni pidkhody shhodo modernizaciji uroktiv fizychnoji kuljтуры uchniv osnovnoji malokomplektnoji shkoly, jaki prozhyvajut v siljskij miscevosti [Modern approaches to the PE classes modernization for primary schoolchildren living in rural areas].* URL: <http://eprints.zu.edu.ua>
16. Kon, Y. S. (1984). *V poiskakh sebja: lichnosti i ich samosoznaniije [In The self-search: personality and its self-consciousness].* Moskva: Polytizdat, 335.
17. Krucevych, T. Ju., Marchenko, O. Ju. (2018). *Struktura modeli cinnisnykh orijentyriv indyvidualjnoji fizychnoji kuljтуры shkolariv riznykh vikovykh ghrup [The values model structure of schoolchildren`s individual physical culture in different age groups].* *Slobozhanskyj naukovo-sportyvnyj visnyk*, 5 (67), 5–10.
18. Krucevych, T. Ju. (2017). *Teoriia i metodyka fizychnogho vykhovannia [Theory and methods of Physical Education].* Kyiv: Olimp. lit., 1, 358.
19. Kudelko, V. E. (2005). *Orghanizacija i tekhnologhija upravlinnja fizychnoji kuljтуры i sportom u systemi rajonnogho terytorialno-administratyvnogho utvorennja [Organization and technology of physical culture and sports management within the district territorial-administrative formation].* Kharkiv: vydavnytvo Kharkivskoji derzhavnoji akademiji fizychnoji kuljтуры, 20.
20. Kurbanova, Z. S. (2011). *Psyhologhichieskije osnovy formirovanija samoocenki podrostka [Psychological bases of adolescents` self-esteem formation]: monoghrafija.* Federalnoje ghos. bjudzhetnoje obrazovatelnoje uchrezhdeniije vyssh. prof. Obrazovanija. Rossyjskaja pravovaja akad. Ministerstva justyciji Rossijskoj Federaciji, Severo-Kavkazkyj (gh. Makhachkala) filial, Moskva, 215.

21. Levandovska, L. (2013). Osnovy ta kryteriji optymal'nogho normuvannja rukhovoji aktyvnosti shkoljariv starshykh klasiv [Fundamentals and criteria of high schoolchildren's motor activity optimal rationing]. *Fiz. vykhovannja, sport i kul'tura zdorov'ja u suchasnomu suspiljstvi*: zb. nauk. pr, 1(21), 181–185.
22. Marchenko, O. Ju., Kholodova, O. S., Zaiec, K. (2021). Osoblyvosti samoocinky rivnia fizychnogho rozvytku junakiv i divchat riznykh vikovykh ghrup [Self-assessment level features of boys' and girls' physique in different age groups]. *Naukovyj chasopys NPU imeni M.P. Draghomanova*: zb. nauk. pracj. Kyjiv: NPU im. M.P. Draghomanov, 1, 129 (21), 79–86.
23. Marchenko, O. Ju. (2018). Samoocenka fizychnogho rozvytija shkolnykov v kontekstie ghendernogho aspektu [Self-assessment of schoolchildren's physique in the gender context]. *Naukovyj chasopys NPU imeni M. P. Draghomanova*: zb. nauk. pracj. Kyjiv: NPU im. M.P. Draghomanova, vyp. 11(105), 79–86.
24. Marchenko, O. Ju. (2018). Teoretyko-metodologichni osnovy ghendernogho pidkhodu do formuvannia aksiologichnoji znachushhosti fizychnoji kul'tury shkolariv: monohrafija [Theoretical and methodological foundations of the gender approach to the formulation of the pupils' physical culture axiological significance]. Perejaslav-Khmelnyc'kyj: Dombrovs'jka Ja. M., 292.
25. Moskalenko, N., Jelisjejeva, D. (2017). Vplyv samostijnykh zaniat fizychnym vykhovanniam na fizychnyi stan starshoklasnykiv [The influence of PE classes on the high schoolchildren's physical condition]. *Sportyvnyj visnyk Prydniprov'ja*, 1, 197–202.
26. Moskalenko, N. V. (2015). Innovaciina dijalnist u fizychnomu vykhovanni zagalnoosvitnykh navchalnykh zakladiv [Innovative activity in PE of secondary schools.]. *Fizychni vykhovannja, sport i kul'tura zdorov'ja u suchasnomu suspiljstvi*: zb. nauk. pr. Volyn. nac. un-tu im. Lesi Ukrajin'ky, 4, 35–48.
27. Panghelova, N. Je., Ruban V. Ju. (2018). Fizychnyj stan i rukhova aktyvnist' uchniv pochatkovykh klasiv sil's'koho zagalnoosvitnogo shkoly [Physical condition and motor activity of primary schoolchildren at rural secondary school]. *Molodyj vchenyj*, 4.
28. Panhelova, N. Je. (2013). Formuvannia garmonijno-rozvyutoji osobystosti ditej doshkilnogo viku v procesi fizychnogho vykhovannja [Formation of a harmoniously developed personality of preschool children in PE]. Perejaslav-Khmelnyc'kyj: FOP Lukashevych O. M., 432.
29. Ruban V. (2016). Faktory, jaki vplyvajut na orghanizaciju fizychnogho vykhovannja molodshykh shkolariv u miskij ta sil's'kij miscevidosti [Factors influencing the organization of PE for urban and rural primary school children]. *Sportyvnyj visnyk Prydniprov'ja*, 1, 21–214.
30. Pakhalchuk, N. O. (2012). Orghanizacija fizychnogho vykhovannia molodshykh shkolariv u sil's'kij shkoli [PE organization for junior rural schoolchildren]. *Pedagoghichni nauky: teorija, istorija, innovacijni tekhnologiji*, 2(20), 303–310.
31. Potuzhnyj, O. V. (2006). Formuvannia u ditej starshogho doshkilnogo viku pozytyvnogo stavlennia do zaniat fizychnoju kulturoju v umovakh sela [Formation of a positive attitude to PE in older rural preschool children]: dys. kadn. ped. nauk: 13.00.08; Derzhavnyj vyshhyj navchalnyj zaklad Perejaslav-Khmelnyc'kyj derzh. pedagoghichnyj un-t im. Ghryghorija Skovorody. Perejaslav-Khmelnyc'kyj, 235.
32. Samoilenko, S. B. (2012). Osoblyvosti vprovadzhennja osobystisno-orijentovane navchannja v procesi fizychnogho vykhovannja shkolariv na suchasnomu etapi [Features of the personality-oriented learning introduction in the PE process for schoolchildren at present]. *Visnyk Chernihiv's'kogo nacional'nogho pedagoghichnogho un-tu*, 102, 1, 329–333.
33. Sydorhuk, T., Reshetylova, V., Anastasijeva, Z., Korabliov, K. (2014). Analiz pokaznykiv fizychnoji pidghotovlenosti ta zdorov'ja ditej 7 rokiv, jaki meshkajut v riznykh socialno-ekonomichnykh i ekologhichnykh umovakh [Analysis of physical fitness and health indicators of 7-year-old children living in different socio-economic and environmental conditions]. *Sportyvnyj visnyk Prydniprov'ja*, 2, 151–155.
34. Khakhulia V. M. (2011). Pidvyshhennia efektyvnosti systemy fizychnogho vykhovannja ditej seredniogho shkilnogo viku sil's'kykh shkil [Improving the rural middle school children Physical Education efficiency]. *Visnyk Chernihiv's'kogo Nacional'nogho pedagoghichnogho universytetu imeni T.Gh. Shevchenka*, Chernihiv, 86, 1, 201–204.
35. Ciupak Ju. (2008). Vplyv prosvitnychoji ta propahandystskoj roboty na rukhovu aktyvnist' molodshykh shkolariv sil's'kykh shkil [The impact of educational and advocacy campaign on the rural primary school children's physical activity]. *Fizychni vykhovannja, sport i kul'tura zdorov'ja u suchasnomu suspiljstvi*. Zb. nauk. pr. Luck: RVV Vezha Volyn. nac. un-tu im. Lesi Ukrajin'ky, 2, 312.
36. Sitovskij A., s Maksymchuk B., Kuzmenko V., Nosko Yu., Korytko O., Bahinska Z., Marchenko M. (2019). Differentiated approach to physical education of adolescents with different speed of biological development. *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (3), 1532–1543.
37. Krutsevich T., Panhelova N., Kuznetsova L., Marchenko O., Trachuk S., Panhelova M., Panhelov B. (2020). Effect of motion games on the psychoemotional state of children with intellectual disabilities. *Journal of Physical Education and Sport*, 862–869.
38. Erikson, E. N. (1963). *Childhood and Sosity*. New-York: Norton, 156.
39. URL: <http://www.gimn3.edu.mk.ua>.

Стаття надійшла до редакції 26.05.2021 р.